

Diakoni Tapaninpäivän saarnassa: Rakastava marttyyri ja tarkka taloudenhoitaja

Tiivistelmä

Tässä artikkelissa analysoitava Tapaninpäivän saarna on epistolasaarna, joka on osa Martin Lutherin saarnaajien apuvälineeksi kirjoittamaa postillateosta vuodelta 1523. (WA 10/1/1). Luther piti Apostolien tekojen Stefanosta diakonien esikuvana ja samalla mallina järjestää diakonin virka kirkossa. Diakonin viran keskiaikaan mennessä muodostunutta käyttöä Luther kuvaa ilmaisulla ”evankeliumien ja epistoloiden lukeminen.” Luther kritisoi tällä ilmaisulla diakonin liturgisia tehtäviä, joihin keskittymistä Luther piti raamatunvastaisina ja ihmiskeksintöinä. Saarnassa reformaattori kuvaa sekä diakonin ominaisuuksia että tehtäviä. Katkelmaa saarnasta on käytetty Lutherin diakonikäsityksen lähteenä ilman tarkempaa analyysiä, jolloin tulkintaa on mahdollisesti väritänyt karitatiivinen diakoniakäsitys. Tässä artikkelissa tarkoituksenani on selvittää alkukielen analyysillä Lutherin käsitykset diakonin asemasta, tehtävästä ja henkilökohtaisista ominaisuuksista Tapaninpäivän saarnassa. Analyysin perusteella Luther näkee diakonin tehtäväksi yhteisten varojen hallinnoimisen, jossa korostuvat taloushallinnon taidot. Rakkaus sen sijaan ilmenee Stefanoksen elämässä marttyyrin kohtalona.

Avainsanat: Luther, diakoni, Stefanos, virka, karitatiivisuus

Johdanto

Martin Luther kirjoitti diakonin tehtävistä varsin vähän – olkoonkin, että köyhäinhoitoudistus oli merkittävä osa reformaation kokonaisuutta. (Arffman, 2008, 49.) Mitä reformaattori suunnitteli diakonin varalle ihannekirkossaan? Viimeistään nyt, suomalaisen luterilaisen diakonian täytettyä 150 vuotta, on tullut aika selvittää tarkemmin tämä tärkeä, mutta vähälle huomiolle jäänyt kysymys. Suomalainen diakonia on nuorta, mutta sen luterilainen perustus on puolivuosituhantinen.

Tarve Lutherin diakonin virkakäsityksen tutkimukseen on suuri, sillä aihetta on tutkittu hyvin vähän. Lisäksi on mahdollista, ja jopa todennäköistä, että päätelmiä Lutherin diakonin virkakäsityksestä on tehty olettamuksiin perustuen esimerkiksi Lutherin rakkaus- tai köyhäinhoitokäsityksen sivutuotteena. Tämän lisäksi tutkimuskirjallisuudessa huomioidaan toisinaan Lutherin diakonin viran kuvaukset, mutta tekstin alkukielen analyysi jätetään varsin ohueksi, asiayhteys on jäänyt huomioimatta tai muut kyseisissä Lutherin teoksissa esiintyvät diakonin esiintymät on jätetty pois. Niinpä tulkinta Lutherin diakonin virkakäsityksestä on jäänyt varsin yksipuoliseksi.

Esimerkiksi Heidelbergin diakoniantutkimuslaitoksen johtaja Paul Philippi kuvaa reformaation vaikutusta diakonian kehittymiseen myös viittaamalla Lutherin vuoden 1523 kirjoituksiin: Toiseen, josta hän ei anna lähdeviitettä (Philippi, 1989, 91) ja *Leisnigin köyhienkassan ohjeistukseen* (Philippi, 1989, 99), josta hän ei tee alkutekstiin pohjautuvaa analyysiä. Toisessa tutkimuksessa, jossa on mukana myös Theodor Strohm, hän kirjoittaa Lutherin diakonian teologiasta käyttäen lähteenään Lutherin tekstejä, joissa reformaattori ei puhu diakoneista. (Philippi & Strohm, 1989, 176–186.)

Saksalaisessa tutkimuskirjallisuudessa on usein samaistettu Lutherin kirkollinen *diakonian* teologia ja rakkauden tai palvelemisen teologia. (Ryökäs, 2021.) Tämä käy ilmi monessa laadukkaassa diakonian tutkimuksessa, kuten edellä mainitun Strohmmin teoksessa ”Diakonie und Sozialethik”, (Strohm, 1993), jossa reformaattorin rakkaudentyön teologiaa analysoidaan kirkollisen diakonian perustana – tosin diakonisen palvelemisen todetaan olevan yleisen pappeuden perusteella jokaisen seurakuntalaisen tehtävä. (Strohm, 1993, 12.) Sen sijaan reformaattorin *diakoneja* koskevan teologian analyysi alkutekstiivitteineen loistaa poissaolollaan. Suomalaisessa seurakuntatyön tietokirjallisuudessa tärkeät Lutherin diakonin kuvaukset ovat hyvin suppeita ja jopa

puuttuvat reformaation diakonian kehitystä koskevista osioista. (Kuusisto, 1931, 386; Sormunen, 1952, 56–57; Kansanaho & Hissa, 1972, 34–35.) Diakonia-alan oppimateriaaleissa hahmottuva Lutherin diakonikäsitys näyttäytyy yleensä karitatiivisena tehtävänä, jolle saksalainen laitosdiakonia antoi värietyksensä orjallisena, uhrautuvana rakkaudentyönä, mikä on myöhemmässä tutkimuksessa suurelta osin kyseenalaistettu.

Toisaalta tutkimuskirjallisuus yhdistää usein Lutherin lähimmäisenrakkauden kuvaukset hänen diakonian virkakäsitykseensä. Esimerkiksi aiemmin mainitsemani Paul Philippi viittaa usein Lutherin teksteihin ja päättelee toisinaan Lutherin tarkoittavan diakonin ja ”diakonisen tehtävän” olevan kirkollisen rakkaudentyön palvelijan tehtävä. (Philippi, 1963, 236, 311.) Kuitenkaan Philippin Lutherin tuotantoon tekemien viitteiden asiansyhteydessä reformaattori ei puhu diakoneista, vaan kaikille kristityille kuuluvasta palvelevasta mielenlaadusta. Teoksessaan Philippi myös käyttää diakonin viran analyysiin yhden luvun, jossa hän ei viittaa Lutheriin lainkaan. Tällä tavoin Lutherin teksteihin viittaa usein myös Gottfried Hammann, joka ei huomioi termin ”diakoni” puutumista Lutherin alkutekstien rakkaudentyön kuvauksista. (Hammann, 2003). Hammannin tavoin keskeisiä Lutherin karitatiivisen diakonikäsityksen puoltajia tutkimuskirjallisuudessa ovat erityisesti Jeannine Olson ja Elsie McKee.

Tutkimustani on inspiroinut uusin diakoniatutkimus, jonka merkittävänä kehittäjänä on John N. Collins. Collinsin erityinen anti diakoniatutkimukselle on varhaisten lähteiden analyysi, joka kyseenalaisti uudella ajalla kehittyneen diakonin viran karitatiivisen luonteen. Karitatiivisella toiminnalla tarkoitetaan diakoniakirjallisuudessa itsensä uhraavaa, orjallista rakkaudentyötä, joka diakonian teologiassa on liitetty esimerkiksi sairaanhoitoon, sielunhoitoon ja ruuan jakamiseen. (Collins, 1990; Latvus, 2017.) Eräs taustaoletukseni on, että myös Lutherin käsitystä diakonin virasta on tutkimuksessa tahattomasti värittänyt myöhemmin syntynyt diakoniakäsitys, jonka mukaan reformaattorin pyrkimyksenä olisi ollut osoittaa diakonille karitatiivinen köyhäntehtävä. Lutherin käsitys diakoneista esimerkiksi hallinnollisina työntekijöinä on kaiken kaikkiaan jäänyt erittäin vähäiselle huomiolle.

Tutkimustehtävä ja tutkimusaineiston esittely

Tässä artikkelissa analysoin Lutherin käsitystä diakonin virasta Tapaninpäivän saarnassa. Pyrin alkukielen analyysillä selvittämään saarnassa ilmene-

vät diakonin ominaisuudet ja tehtävät. Analyysin avulla pyrin tarkoituksella pitäytymään nimenomaan Lutherin diakonin virkateologiassa tuodakseni tämän lähestymistavan kautta uusia tutkimustuloksia jo sinänsä laajaan Lutherin sosiaalietiikan tutkimuskirjallisuuteen. Erotan siksi tietoisesti toisistaan Lutherin diakonin virkakäsityksen, eli *diakonikäsityksen* ja *diakonia-käsityksen*, joka terminä kattaa laajemmin reformaattorin köyhäinhoidon teologian.

Tapaninpäivän saarna kuuluu Lutherin Kirkkopostilla-teokseen. Postilla on saarnakokoelma kirkkovuoden Raamatun tekstien mukaisessa järjestyksessä. Lutherin kirjoittamien postillojen tehtävänä oli avata kunkin kirkkovuoden evankeliumi- ja epistolatekstejä saarnatehtävään kutsutuille. Saarnat pitävät sisällään Lutherin teologisesti tärkeinä pitämiä painotuksia. Saarnat toimivat siten yhtä hyvin uskontopedagogisina oppaina niin saarnaajille kuin opillisena julistuksena kirkkokansallekin. Postillat pitävät sisällään systemaattis-teologisia määrittelyjä, joilla Luther kuvaili ihannekirkkonsa järjestystä myös virkojen osalta. Näistä syistä Tapaninpäivän saarna on merkittävä lähde Lutherin diakonikäsityksen selvittämisessä.

Tutkimuksen kannalta keskiössä Tapaninpäivän saarnassa on diakonin virka ja Stefanos sen merkittävänä edustajana. Luther perehtyy saarnassaan Stefanoksen persoonaan tunnustavana kristittynä, julistajana ja marttyyrina, mutta myös hänen tehtävänsä ja toimintaansa diakonina. Tällä tavoin Luther määrittelee raamatullisina pitämiään yleisiä diakonin tehtäviä. Tapaninpäivän saarnassa on tekstikappale, jota on lainattu Lutherin diakonikäsityksen tutkimuskirjallisuudessa ja johon perhehdyn tässä artikkelissa.

So ists nu klar, das S. Stephan ist ein scheffner odder vogt und vormund gewessen der Christen, ynn tzeytlichen guetternn außzuteylen den, die seyn dorfften. [Aber mit der tzeytt hatt man Episteler und Euangelier drauß gemacht.] Unnd ist nichts mehr von S. Stephans ampt ubirblieben, denn was noch eyn wenig tzeygen die nonnen, probst, spitallmeyster und vormunde der armen. Solch leutt solten die Epistoler und Euangelier seyn, nit die da geweyhett, beschorn, [dalmaticken anhetten unnd den fliegen wereten bey dem allter,] ßondernn eyn gemeyn leye und frum man, der eyn register hett der duerfftigen unnd den gemeynen beuttel ynn seynem befelh, außzuteylen wo nott were; das ist das eygentlich recht ampt S. Stephans, dem widder von Epistel noch

Euangeli lesen, noch von platten, noch von dalmaticken ettwas yhe getrewmet hatt. Es sind nur eyttell menschen fundle. (WA 10/1/1, 262, 16–263, 10.)

On siis selvää, että pyhä Stefanos oli kristittyjen kiinteistön toimitsija eli varainhoitaja eli isännöitsijä elintarpeitten jakamista varten sellaisille jotka niitä tarvitsivat. Ajan oloon on heistä tehty epistoloiden ja evankeliumien lukijoita, ja pyhän Stefanoksen toimesta ei ole jäänyt jäljelle mitään muuta kuin ne vähät rippeet, joita hoitavat nykyisin nunnat, rovastit, sairaaloiden johtajat ja köyhien kaitsijat. Sellaisia pitäisi epistoloiden ja evankeliumien lukijoidenkin olla, ei tuommoisia vihittyjä, paljaslakisia, [pitkiin viittoihin puettuja, karpästen alttarilta karkottajia,] vaan tavallisia hurskaita maalikoita, jotka pitävät luetteloa apua tarvitsevista ja joilla on yhteiset varrat hoidettavanaan, jaettaviksi tarpeen vaatiessa. Tällainen on oikea pyhän Stefanoksen virka, eipä Stefanos milloinkaan edes uneksinut epistoloiden eikä evankeliumien lukemisesta, ei paljaslaesta eikä pitkästä kauhtanasta – sellaiset ovat alusta loppuun saakka ihmiskeksintöjä.¹

Stefanoksen henkilökohtaiset ominaisuudet ja diakonin tehtäväkuva kytkeytyvät saarnassa voimakkaasti toisiinsa ja tämä tosiasia vaatii systemaattista analyysia, joka avaa osaltaan Lutherin käsitystä diakoneista. Lutherin kirjalliseen ilmaisutapaan liittyy usein poleemisuus ja monitulkintaisuus, mikä aiheuttaa tarpeen tarkastella lauseita ja käytettyjä termejä eri näkökulmista intention selvittämiseksi.

Stefanos – Lutherin diakonien kantaisä

Tapaninpäivän saarnassa Lutherin saarnatekstinä on Apostolien tekojen 6:8–15 ja 7:54–60, joissa keskeisenä raamatullisena henkilönä on Stefanos. Saarnatekstin kuudennen luvun osa on kuvausta Stefanoksesta, joka oli ”täynnä armoa ja voimaa” ja joka teki ihmeitä ja tunnustekoja kansansa keskuudessa ja joutui todistuksensa vuoksi opillisiin kiistoihin eri synagogiin kuuluvien miesten kanssa. Riidan vuoksi Stefanos vietiin Suuren neuvoston eteen, jossa häntä syytettiin jumalanpilkasta, sekä temppeliä ja lakia vastaan puhumisesta. Tekstin mukaan Stefanoksen kasvot loistivat kuin enkelin kasvot. Seitsemännen luvun teksti kuvaa neuvoston jäsenten ja synagogien miesten suuttumusta

Stefanoksen julistuksen vuoksi ja hänen teloitustaan kivittämällä. Teloitus-
hetkellä Stefanos rukoili kivittäjiensä puolesta.

Luther tulkitsee saarnassaan Stefanoksen olleen diakoni, perustaen käsi-
tyksensä Apostolien tekojen kuudennen luvun alun seurakuntapalvelijoiden
valitsemiseen ja tehtävään asettamiseen. Lutherin kirjoituksen sävy on paavin
johtamaa kirkkoa, organisaatiota ja opetusta kritisoiva: hän näkee allegorisesti
Stefanoksessa yksin uskosta -periaatteen varhaisen esikuvan ja hänet kivittä-
neet juutalaiset ovat ”paavilainen” kirkko-organisaatio. Luther korostaa Ste-
fanoksen julistaneen vainoajilleen Raamatun pelastushistoriaan perustuvaa
opetusta ja nuhdelleen syyttäjiään ihmisopeista, mikä oli Stefanoksen kuu-
lijolle samanlaista myrkkyä, kuin Lutherin opetus Rooman kirkon johdolle.
Luther vaikuttaa samaistavan itsensä reformaattorina Stefanoksen osaan: hän-
nen mukaansa Stefanos oli Rooman kirkolle pannajulistuksen ja polttorovion
ansaitseva lahkolainen. Postilla onkin julkaistu kolme vuotta sen jälkeen, kun
Luther oli julistettu kirkonkiroukseen ja Stefanoksen asema muistuttaa Lut-
herin omaa asemaa. Oikein ymmärretty vanhurskauttamisoppi on keskeinen
elementti myös tutkittaessa Tapaninpäivän saarnan diakonikäsitystä.

Tulkintoja diakonista Tapaninpäivän saarnassa

Gottfried Hammann pyrkii osoittamaan diakonin olleen Uuden testamen-
tin ajoista alkaen karitatiivinen köyhäinhoitaja. (Hammann, 2003, 13.) Ham-
mann katsoo Tapaninpäivän saarnan olevan todiste siitä, miten Luther piti
diakonin virkaa karitatiivisena työnä. Hän näkee Lutherin esittelevän kont-
rastin liturgisen ja karitatiivisen diakonikäsityksen välillä, pitään rakkauden-
työtä Lutherin diakonille tarkoittamana tärkeänä tehtävänä. (Hammann,
2003, 198.) Hammann vaikuttaa tulkitsevan, että Luther pitää nunnille, ro-
vasteille, köyhien- ja sairaanhoidosta vastaaville toimitsijoille jäänyttä *karita-
tiivista* tehtävää Stefanokselle, diakonien esikuvalla kuuluvana. On erikoista,
että Hammann ei käytä lähteenään Weimarer Ausgabe -alkutekstii, vaan vai-
kuttaa käyttävän omaa käännöstä. Sanojen vaihtamisesta päätellen kysymys
on enemmän kuin lähdemateriaalin stilisoimisesta nykykielelle. Hammannin
teoksen alkukieli on ranska, josta myös Luther-sitaatti on mahdollisesti kään-
netty saksaksi, jolloin sanatarkka alkulähde on mahdollisesti ohitettu.

Diakonian tutkimuksen aikakauskirjan artikkelissaan Esko Ryökäs on
tutkinut termin ”diaconia” puuttumista Lutherin lähimmäisenrakkaudentyö-

tä koskevista asiansyhteyksistä. Hän toteaa Lutherin liittävän Tapaninpäivän saarnassaan karitatiivisuuden diakonin palveluvirkkaan, viitaten myös siteraamaani tekstikappaleeseen, tosin hieman Hammannia laajemmin. Ryökään mukaan Lutherin diakonille osoittama karitatiivisuus toteutuu ajallisten tavaroiden jakamisessa, jota Luther piti diakonin alkuperäisenä tehtävänä. Näin ”Diener”, ”palvelija”, olisi tehtävässään köyhien palvelija. (Ryökäs & Tahvanainen, 2011, 146–147.) Reinhard Turre viittaa Lutherin vuoden 1523 saarnoihin (WA 12:694) Stefanoksen diakonin tehtävästä ja havaitsee reformaattorin korostavan jokaisen seurakuntalaisen rakkaudentehtävän vastuuta diakonin tehtävän edesauttajana. (Turre, 1991, 16.) Saarnaan tehtyjen viitauksien perusteella on syytä tutkia tarkemmin tekstin virkateologista kokonaisuutta myös rakkaudentyön muodon selvittämiseksi.

Tapaninpäivän saarnasta käytetty suomennos (SLEY) käyttää sanamuotoja ”nunna-rovastien, sairaaloiden päällysmiesten ja sairasten huoltajien” toimista. Käännöksen sanavalinnoilla lienee tarkoitus korostaa Lutherin puhuvan Rooman kirkon diakonin käyttötavasta jopa ivallisesti. ”Sairasten huoltaja” viittanee sairaanhoitajan tehtävään. Kääntäjät ovat tulkinneet Lutherin sanavalinnan ”vormunde der armen” sairaiden hoitajaksi ja siten reformaattorin intentioksi asettaa liturgiset tehtävät kontrastiin rakkaudentyön kanssa.

Ajallisten tavaroiden jakamisesta ja kirjanpidosta *vastaaminen* oli epäilemättä diakoni Stefanoksen tehtävä ja siihen liittyi ajatus diakonista köyhien palvelijana, mutta oliko jakamisesta huolehtiminen Lutherille diakonin rakkaudentyötä? Millaisen palvelutehtävän Luther määritteli diakonin tehtäväksi? Yleisen kielitajun perusteella jakamisesta huolehtiminen viittaa johtamiseen, mikä ei itsessään ole karitatiivista toimintaa, eikä edellytyksenä viiranhaltijan ominaisuuksissa ole rakkaus, vaan ennemminkin taloushallinnon taidot. Avustusten jakaminen ja tähän liittyvä hoivaaminen sen sijaan ymmärretään karitatiiviseksi toiminnaksi. Väite, jonka mukaan diakoni oli Lutherille rakkaudentyöntekijä, esimerkiksi sairaanhoitajana, voisi tästä näkökulmasta olla yksipuolinen, jopa harhaanjohtava. Lisäksi diakonin palvelutehtävän kohde on vahvistamatta.

Lainatussa tekstikappaleessa Luther toteaa: ”Sellaisia pitäisi epistoloiden ja evankeliumien lukijoidenkin olla”. Toteamus tarjoaa kaksi tulkintavaihtoehtoa: joko Luther näki sääntökuntien (”nonnen”, ”probst”) ja köyhäinholtilaitosten henkilökunnan (”spitalmeyster”, ”vormunde der Armen”) toiminnassa diakonin työmaan, tai hän viittaa aikaisempaan virkkeeseen, jossa hän

puhuu diakonista isännöitsijänä. Hammann ja useat muut lähteet vaikuttavat pitävän ensimmäistä vaihtoehtoa todennäköisempänä, ainakin se sopii paremmin ajatukseen karitatiivisesta diakonista. Tekstin jatko antaa kuitenkin aiheen todeta Lutherin sijoittavan diakonin hallinnon tehtäviin: heidän tulee pitää luetteloja apua tarvitsevista ja hoitaa yhteisiä varoja, jaettaviksi tarpeen vaatiessa. Näistä nimenomaan hallinnollisista tehtävistä on enää jäljellä ripeitä sääntökuntien ja hoitolaitosten tehtävissä.

Edellä lainattu tekstikappale ei ole Tapaninpäivän saarnan ainoa diakonia käsittelevä kirjoitus. Luther määrittelee edempänä diakonin tehtävän ominaisuuksia ja vastuualueen. Tapaninpäivän saarnassa kietoutuvat yhteen Stefanos uskoa tunnustavana kristittynä ja hänen toimintansa diakonina. Lutherin kuvaus Stefanoksesta sekä diakonina että uskovana yksilönä tarjoaa haasteen selvittää, millaiset tehtävät ja henkilökohtaiset ominaisuudet olivat osa Stefanoksen diakonin tehtäviä ja millaiset ominaisuudet ovat yhteisiä kaikille uskoville.

Diakonit avustuksista huolehtimaan

Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa diakoni on virkaan vihitty viranhaltija, jonka tehtäviin on mahdollista liittää liturgisia tehtäviä, esimerkiksi jumalanpalveluksessa tekstien lukemisen (Kirkkohallitus, 2009, 79, 102). Aamenesta öylättiin, kirkon sanasto kertoo: ”Diakoniatyö on luonteeltaan karitatiivista, liturgista ja yhteiskunnallista. Liturginen työ merkitsee lähimmäisen palvelemista jumalanpalveluksen ja hengellisen elämän hoidon kautta.” (Aamenesta öylättiin, 2023.) Lutherin Tapaninpäivän saarnan diakoni on jotain muuta:

und er ist doch eyn schlechter, gemeyner man, keyn priester noch geweyhether. – – Und weyl wyr ßo eben drauff kommen, das S. Stephan sey eyn leye odder gemeyn man, nit eyn priester geweßen, wie sie yhn eyn Leuiten singen und machen eyn Epistoler odder Euangelier auß yhm, das yhe nichts unuorkeret [Apg. 4,32 ff.;6, 1 ff.] bleybe. (WA 10/1/1, 261, 10–11 & WA 10/1/1, 262, 1–4).

Ja hän on vain yksinkertainen, tavallinen ihminen, ei mikään pappi eikä vihkimystä saanut mies. – – Ja kun nyt satuimme mainitsemaan, että pyhä

Stefanos oli tavallinen maallikko eikä mikään pappi, niin kuin virsissään ovat panneet hänet leeviläisen kirjoihin ja tehneet hänestä – jottei mikään jäisi väärentämättä – epistoloiden ja evankeliumien lukijan.

Luther kritisoi saarnan aluksi diakonin alkuperäisen merkityksen vaihtumista maallikkoseurakuntalaisesta hengellisen, liturgisen tehtävän toimittajaksi. Diakoni on tässä saarnassa Lutherin mukaan maallikko, eikä hän siis tässä yhteydessä tulkitse Apostolien tekojen kuudennen luvun alussa esitettyä seurakuntapalvelijoiden tehtävään asettamista vihkimykseksi.

Diakonin tehtävien liturgisen käytön kritiikin jälkeen Luther esittelee alkuseurakunnan esimerkkiä diakonien tarpeesta ja tehtävästä avustusten jakamisessa:

Es ist tzu wissen, das S. Lucas Act. iiij. und .vi. schreybt, das die Christen am ersten anfang tzu Hierusalem alle yhr gutter ynn die gemeyn gaben, da teyleten die Aposteln eynem yglichen was yhm nodt war. Es geschach aber, das die wittwen der krichschen nitt wie die hebreyschen vorsorgt worden. Da hub sich unter yhn eyn murmell, da sahen die Apostell, das solch werck wollt yhn tzu viel werden, das sie das predigen und beten drob vorhyndern musten, und vorsamlten sie alle und sprachen alßo: Es ist nit billich, das wyr das wort gottis lassen und den tischen dienen. Erwelet unter euch etlich frume man, die wyr uber das werck setzen, wyr aber wollen des ampts des predigens unnd betens wartten. Alßo wartt S. Stephan mit andern sechßen erwelet und ubir solch guetter außstzuteyle gesetzt. Daher kommen ist das worttlin Diaconus, eyn diener, darumb das sie der gemeyn dienen, außzurichten yhr tzeyttliche noddurfft. (WA 10/1/1, 262, 4–16).

On syytä muistaa, että Luukas Apostolien tekojen 4. ja 6. luvuissa kertoo, kuinka alkuajan kristityt Jerusalemissa pitivät kaiken omaisuutensa yhteisenä, apostolien jakaessa jokaiselle, mitä kukin tarvitsi. Mutta silloin kävi niin, että kreikkalaisten leskistä ei huolehdittu samalla tavalla kuin heprealaisten leskistä. Tämän johdosta syntyi heidän keskuudessaan nurrinaa. Kun apostolit havaitsivat, että toiminta kävi heille ylivoimaiseksi, estäen heitä sananpalveluksesta ja rukouksesta, kutsuivat he kaikki koolle ja sanoivat näin: ”Ei ole soveliaista, että me laiminlyömme Jumalan sanan

toimittaaksemme pöytäpalvelusta. Valitkaa sen tähden, veljet, keskuudestanne muutamia miehiä, niin me asetamme heidät tähän toimeen. Mutta me tahdomme pysyä sananpalveluksessa ja rukouksessa.” Ja sitten valittiin Stefanos ja kuusi muuta, ja heidät asetettiin tuosta avustuksesta huolehtimaan. Siitä johtuu tuo diakoni-sana, joka merkitsee palvelijaa; he näet palvelivat seurakuntaa, huolehtien sen ajallisista tarpeista.

Lutherin tulkinnan mukaan alkuseurakunnassa kaikkien varat olivat yhteisiä ja niitä hallinnoivat alun perin apostolit, joiden tehtävänä oli jakaa kaikille, jotka tarvitsivat. Luther katsoi kirkon toteuttavan yhteiskunnallista oikeudenmukaisuutta jakaessaan yhteisiä varoja vähäosaisille. (Raunio, 2007, 316–317.) Diakoni toimii osana tätä tehtäväkenttää.

Luther vaikuttaa tiedostavan, miten apostolin alkuperäiseen tehtävään kuului hengellisen työn (saarnaaminen ja rukoileminen) ohella täysin maallinen tehtävä *hallinnoida* (auszurichten) yhteisiä varoja. Huomioitavaa on, että tässä yhteydessä Lutherin mukaan alkuseurakunnassa kaikki rahallinen omaisuus (guetter) oli yhteistä, tuloluokkaan katsomatta. Yhteiset varat eivät siis välttämättä edes olleet pelkästään köyhiä varten. Hän kuitenkin ymmärtää tarvitsijoilla tarkoitettavan nimenomaan vähävaraisia, erityisesti leskiä – ainakin tässä tapauksessa palvelijoiden tarve oli tullut ilmi nimenomaan seurakunnan kreikkalaisten leskien tyytymättömyyden kautta.

Uskonyhteisöstä nouseva tyytymättömyys muodosti apostolien tilanteen kestävämmäksi: Lutherin mukaan apostolit eivät osanneet jakaa avustuksia oikeudenmukaisesti kreikkalaisille ja heprealaisille leskille. Kysymys oli kristittyjen yhdenvertaisuudesta, etniseen taustaan katsomatta. Apostolien olisi tullut saada lisää aikaa pöytäpalveluun voidakseen toimittaa tätä tehtävää oikein. Tämä olisi kuitenkin merkinnyt hengellisen tehtävän laiminlyöntiä. Niinpä apostolit oli irrotettava ajallisista tehtävistä, jotta he voisivat paremmin keskittyä hengelliseen tehtävään. Tilanne pakotti apostolit ehdottamaan seurakuntapalvelijoiden asettamista. Näin Lutherin mukaan syntyi palveleva diakoni, joka voidaan tästä näkökulmasta paremminkin ymmärtää apostolien, so. sanan viran hoitajien avustajina kuin köyhien palvelijoina.

Tapaninpäivän saarnan keskeiset termit tuovat vahvistuksen diakonin asemaan hallinnollisena toimijana. Luther sanoo Stefanoksen olleen ”scheffner”, mikä viittaa virkamieheen - esimerkiksi nykysaksaksi ”konduktööri”, tai ”var-tija”. Samaan viittaa toinen käytetty ilmaisu: ”Vogt und vormund gewesen

der Christen”, eli kristittyjen (juridinen) huoltaja, suomen kielessä tunnettu sanalla ”vouti”, edunvalvoja, holhooja, eli seurakunnan yleinen ”diener”, palvelija varainhoitajana.

Diakonin tehtävistä annetaan suppea kuvaus: ”Avustuksista huolehtimaan”. Tehtävänä oli siis tavaroista huolehtiminen, toisin sanoen toimiminen saarnaviran palveluksessa ja toiminnan kohteen ollessa apua tarvitsevat. Varoja jaettiin diakonin harkinnan, jopa komennon (”Seinem befehl”) mukaisesti, kuten ensimmäisen luvun sitaatti osoittaa. Olivatko diakonit itse jakomiehiä, vai esimiehiä, jotka huolehtivat jakomiesten toiminnasta? Muualla tuotannossaan Luther puhuu diakonista ihmisjoukon esimiehenä ja piispan taloudenhoitajana (oconomus Episcopi) (WA 26:6061). Tällaisessa tehtävässä keskeinen osaaminen liittyy johtamistaitoihin ja kirjanpidollisiin taitoihin, ei karitatiivisiin ominaisuuksiin. Tällöin myös sosiaalieettinen epäkohta kreikkalaisten ja heprealaisten leskien välillä tulisi paremmin järjestetyksi.

Tärkeää on huomata, miten Lutherin mukaan diakonin päättävältään kuuluisi yhtä hyvin avustusanomusten harkinnanvarainen kieltäminen kuin puoltaminen. Tapaninpäivän saarnassa Luther katsoo pöytäpalvelun olevan rahallista avustamista, eivätkä sairaan- tai sielunhoito kuuluneet kokonaisuuteen. Suomalaisessa kontekstissa Lutherin kuvaaman avustamisen tehtävä voisi toteutua esimerkiksi seurakunnan talouspäällikön tai Kansaneläkelaitoksen virkailijan tehtävässä.

Seurakunta rakastavana yhteisönä

Luther liittää kristillisen rakkauden jokaisen tavallisen maallikon, eli uskovan kristityn toimintaan, eikä sido tai eristä karitatiivisuutta diakonin virkaan. Uskon synnyttämän rakkauden pakottamana jokainen saattoi antaa osansa yhteiseen kassaan. Tämän omaisuuden hallinnoiminen vaati asianmukaisella lahjalla varustetun maallikon, Lutherin mukaan tässä tapauksessa diakonin. Tässä mielessä on aiheellista olettaa, että diakoni olisi Lutherille *rakastavan yhteisönsä* palvelija siten, että diakoni yhtäältä vapauttaa apostolit hengelliseen työhön ja toisaalta mahdollistaa laskenta- ja kirjanpitotaidoillaan rahan jakamisen tarvitseville.

Oikein ymmärretty vanhurskauttamisoppi opettaa rakkauteen apua tarvitsevia lähimmäisiä kohtaan. Siksi myös diakonin on oltava hurskas, altis tekemään hyvää. Yhteisö auttaa ajallisilla lahjoituksilla, toimien näin karitatiivisesti.

(Raunio, 1993, 177–178; Schäffer & Herrmann, 2005, 47; Gramzow, 2009, 28–29.) Diakoni hoitaa hallinnoimisen, joka on nimenomaan ajallisen avustuksen hoitamista. Tämä myös vapauttaa saarnaviran hengellistä työtä varten.

Edellä esitetty pohdinta kannattaa lukea hieman aikaisemmin käsitellyn tekstin yhteydessä, jossa Luther toteaa, että Stefanoksen viran rippeitä on nähtävissä siinä työssä, jota tekivät ”nonnen, probst, spitallmeister und vormunde der armen”. Huomioitavaa on, että Luther luettelee hallinnollisista tehtävistä vastaavia henkilöitä, jotka hoitavat rippeitä Stefanokselle kuuluvista tehtävistä, toisin sanoen kirjanpitoa. Karitatiivisuuden liittäminen diakonin työtehtäviin on kaukaa haettava, sillä muuallakaan saarnassa Luther ei kuvaa diakonille karitatiivista roolia. ”Tavallisia hurskaita maallikoita” muodostaa maallikkohurskauden, joka on poleemisesti vastakohtana nunnien kenties karitatiiviseen *hurskasteluun* nähden. Luther vaikuttaa diakonin viran kuvauksissaan viittaavan karitatiivisuuden sijaan kirjanpitotaitoon työhön tarpeellisimpana ominaisuutena.

Lähimmäisestä välittävä rakkaus oli Lutherin mukaan Rooman kirkossa väistynyt ja johtanut tekopyhyteen ja apua tarvitsevien unohtamiseen (WA 10/1/1, 256 15, 9–14). Uskovien ei tule käyttää varojaan kirkkojen rakentamiseen tai luostareiden tukemiseen taivasmaailman toivossa, vaan vähäosaisten auttamiseen jo eläessä (WA 10/1/1, 257, 9–18). Jumala ei vaadi hyvitystekoja kunniaukseen, vaan kristitty tekee hyviä tekoja sydämensä ilosta ja lähimmäisensä parhaaksi. Luther liittyy karitatiivisen rakkauden teot uskon hedelmänä seurakuntaan, mutta ei mainitse tässä vaiheessa Stefanosta tai diakonin virkaa.

Reformaation varhaisina aikoina köyhienhoidon reformi oli olennainen keino osoittaa evankelisen uskon toimivuutta. Uskon vaikutuksena tuli olla kerjäämisen poistaminen ja vähäosaisista huolehtiminen, joka oli jäänyt almujen varaan ja sääntökuntien vastuulle. (Arffman, 2008, 27, 43.) Lutherin mukaan alkuperäisestä diakonin tehtävästä on ohuesti jäljellä työ, jota tehdään nunnasääntökunnissa, hospitaaleissa ja köyhien kaitsemisessa. Diakonien, jotka kirjoitusajankohtana palvelevat messuissa, tulisi olla tavallisia, jumalisia maallikoita, jotka pitävät kirjaa avuntarvitsijoista ja vastaavat yleisistä köyhienhoidolle osoitetuista lahjoituksista. Sääntökuntien rakkaudentyössä on vain jälki Stefanoksesta ja avustaminen messussa oli ihmisoppia. Niinpä ajatus karitatiivisesta diakonista voisi olla jopa sellaista, jota Luther vierasti, nähden tällaisessa toiminnassa vain paavilaisen sääntökuntalaisen tekopyhyyden, joka ei perustunut oikeaan käsitykseen uskonvanhurskaudesta.

Rakkaus Stefanoksen toiminnassa

Tapaninpäivän saarna liittää Stefanokseen ja hänen toimintaansa kristittynä rakkauden, joka eräällä tavalla täyttää karitatiivisen rakkauden tuntomerkit. Yleisesti näihin tuntomerkkeihin on fliedneriläisessä, pietistisessä diakonia-käsityksessä liitetty itsensä uhraava, orjallinen rakkaus apua tarvitsevan lähimmäisen hyväksi. (Collins, 1990; Lounela, 2018, 23.) Tällaisessa muodossa kehitettiin alun alkaen myös suomalaista laitosdiakoniaa. (Sormunen, 1952, 56–57; Kauppila-Perttula, 2004, 8, 12–13; Vappula, 2009, 29.) Luther liittää saarnassa rakkauden Stefanokseen, mutta ei hänen toimintaansa kirjanpitäjänä, vaan hänen marttyyrikuolemaansa.

Luther pitää diakonia maallikkona, mutta sallii tälle, olosuhteiden niin pakottaessa saarnatehtävän.

Szo erhebt sich denn hie eyn frage, ob die leyen und der gemeyne man muge auch predigen, weyl hie S. Stephan nit tzu predigen, wilchs ampt die [Apg. 6, 1 ff.] Apostell yhn vorbehielten, wie gesagt ist, sondern tzu hawßhalten gesetzt wartt, und er doch, wenn er tzu marckt gieng und unter die leutt kam, gleych rumortt mit tzeychen und wundern, wie diß Epistell sagt, da tzu die ubirsten auch strafft. (WA 10/1/1, 263, 11–16).

Herääpä tässä sitten kysymys, saavatko tavalliset maallikotkin saarnata. Pyhää Stefanosta ei oltu asetettu saarnaajaksi – sen viranhan apostolit, kuten sanottu, olivat pidättäneet itselleen – vaan taloudenhoitajaksi, mutta siitä huolimatta hän menee torille, kansan joukkoon, herättää huomiota tunnusteillaan ja ihmeillään, niin kuin epistola kertoo, jopa nuhtelee johtomiehiä.

Diakonin virka ei siis ollut varsinainen saarnavirka, jonka apostolit olivat Lutherin Apostolien tekojen kuudennen luvun tulkinnan mukaan pidättäneet itselleen. Stefanos oli hallinnollinen taloudenhoitaja, ”hawßhaltet” jonka perustava ominaisuus oli kristillinen usko. Usko antoi myös virkaan vihkimättömälle, kuten diakonille, valmiuden julistaa evankeliumia, ilman ulkoista kutsua tai vihkimystä. Tätä tilapäistä saarnatehtävää ei Lutherin teologiassa eristetä diakonille, vaan kenelle tahansa uskovalle kastetulle. Diakoni Stefanos oletettavasti meni torille, selvästi osana taloudenhoitajan tehtäviään,

jolloin hän joutuukin osaksi traagista tapahtumaketjua, mikä antaa hänelle tilaisuuden evankelioida.

Luther antaa diakonille tilannekohtaisen velvollisuuden papille varattuun saarnatehtävään Tapaninpäivän saarnan lisäksi myös samana vuonna kirjoittamassaan Paimenkirjeessä Böömin veljille. Siinä hän käyttää Stefanosta ja Filippuksesta esimerkkeinä, jotka olivat kutsutut ”ainoastaan pöydän ääressä palveluun”, mutta yhtä kaikki Stefanus väitteli ja voitti juutalaisten seurakunnan Hengen sota-aseilla, Sanan kautta. Lutherin mukaan Stefanoksen valtuutus ei perustunut tässä tilanteessa ulkoiseen kutsumukseen, kuten saarnavirassa edellytetään, vaan kun he näkivät kansan Sanan palveluksen tarpeen, menettelivät he oma-aloitteisesti yhteisen oikeuden voimasta. (WA 12, 192.)

Luther määrittelee Stefanokseen liittyvän kahdenlaista rakkautta. Ensimmäinen on Jumalaaan kohdistuva rakkaus:

Zum ersten sehen wyr hie S. Stephanus exempell auch yn der liebe gegen gott und den nehisten. Gegen gott darynn, das er die Juden so ernstlich [Apg. 7, 51. 52] und herttlich strafft, nennet sie vorrhetter, morder und des gantzen gesetzs ubirtretter, ia, die hallstracken, die da auch widders-trebt dem gesetzs und seyner erfullung, datzu dem heyligenn geyst selbs. Item vnbehawene an oren unnd hertzen. – – Aber datzu tzwingt unnd treybt yhn die liebe, die er hatt gegen gott, sie kan nit leyden noch schweygen, das gottis gepott so vorachtet werd, sie kan nit heuchlen, sie strafft und schildt, wer widder gott thutt, das lest sie yhr nit weren unnd sollt sie das lebenn dran setzen; das heyst die schriffte zelum dei. Eyn heyliger vordrief, darumb das der lieb gottis wehe thutt und sie unleydlich vordreust gottis unehre und ungehorsam, des ehre und gehorsam sie am hohsten sucht unnd liebt. (WA 10/1/1, 260, 7–261, 2).

Ensiksikin näemme tässä Stefanoksen kauniin esimerkin myös rakkautesta Jumalaa ja lähimmäistä kohtaan. Ensinnäkin Jumalaa kohtaan siinä, että hän niin vakavasti ja ankarasti nuhtelee juutalaisia, nimittämällä heitä kavaltaajiksi, murhaajiksi ja koko lain rikkojiksi, jopa niskureiksi, jotka kaiken kukkuraksi hangoittelivat lakia ja sen täyttämistä vastaan, vieläpä itse Pyhää Henkeä vastaan, ja edelleen ympärileikkaamattomiksi korviltä ja sydämeltä. – – Niin, Stefanosta pakottamalla pakottaa tähän hänen rakkautensa Jumalaaan: ei se voi vaieten sietää sitä, että Jumalan käskyjä

näin halveksitaan, ei se osaa teeskennellä, vaan se rankaisee ja nuhtelee sitä, joka rikkoo Jumalaa vastaan, ei se anna itseänsä estää, ei, vaikka henki menisi. Tälle on Raamatussa nimitys zelus Dei, Jumalan kiivaus; Jumalaan kohdistuvaan rakkauteen näet koskee kipeästi ja sitä sietämättömästi kiivastuttaa häväistys ja tottelemattomuus sitä Jumalaa kohtaan jolle osoitettavaa kunniaa ja tottelevaisuutta se hartaimmin etsii ja rakastaa.

Jumalaan kohdistuva rakkaus etsii Jumalan kunniaa, nuhdellen väärästä opista, so. uskosta, joka ei herätä sanankuulijoissa karitatiivista toimintaa. Luther katsoo rakkaudettoman uskon näin ansaitsevan jopa kiivastuksen Jumalan kunnian puolesta. Stefanoksen saarnassa on ankara sanasto, eikä ulosanti ole lempeää tai kaunistelevaa. Tällä ankaruudella on kuitenkin syynsä, sillä toinen Stefanoksen rakkauden toiminta kohdistuu lähimmäiseen:

Das ander teyll der lieb gegen den nehisten hatt S. Stephan damit ertzeygt, das er auch seynen eygenen mordern nichts ubelß guntte; denn wie hartt er sie strafft umb gottis willen, ßo ist er yhn [Apg. 7, 59] doch ßo gar gunstig, das er am letzten abschied, da er seynen geyst befolhen und sich selb vorsorgt hatte, hynfurtt seyn vorgisset und nur fur sie sorgfellig ist und ynn derselben liebe seynen geyst auffgibt; denn es [hat] S. Lucas nit [Apg. 7, 58. 59] umbsonst das wort S. Stephanß, da er fur seyne morder batt, am letzten gesetzt. – – Sihe, ßo sehen wyr, wie die rechte liebe zugleych ßo eyn großer fynd und freund ist, wie hartt sie strafft, und wie sueß sie hilfft; ein hartte schale, aber ein suessen kern hatt sie, bitter ist sie dem allten menschen, aber gar sueß dem newen menschen. (WA 10/1/1, 265, 4–266, 9).

Toisen asian, rakkauden lähimmäistä kohtaan, pyhä Stefanos on osoittanut sillä, ettei edes murhaajillensa suonut mitään pahaa. Niin ankarasti kuin hän heitä nuhteleekin Jumalan tähden, on hän heitä kohtaan kuitenkin siinä määrin suosiollinen, että elämänsä viime hetkellä, uskottuaan henkensä Jumalan haltuun ja näin omasta asiastaan huolehdittuaan, unohtaa itsensä, on vain huolissaan heistä ja tällaisen rakkauden vallas- sa heittää henkensä. Eipä pyhä Luukas turhan päiten ole kertomuksensa loppuun liittänyt pyhän Stefanoksen esirukousta murhaajiensa puolesta. – – Katsohan, me toteamme: oikea rakkaus on samalla haavaa suuri vihollinen ja suuri ystävä; se nuhtelee ankarasti ja auttaa hellästi, sen kuori

on kova, mutta sisus makea, se on karvas vanhalle ihmiselle, mutta uudelle ihmiselle varsin suloinen.

Havaitsemme, että diakoni Stefanoksen lähimmäiseen kohdistuva rakkaus ei toteudu hänen toiminnassaan diakonina, joka Lutherin mukaan on nimenomaan taloudenhoitajan, kirjanpitäjän tehtävä. Sen sijaan lähimmäiseen kohdistuva rakkaus saa ilmaisunsa Stefanoksen marttyyriin kohtalossa; rakkaudesta kuulijoihinsa Stefanos suostuu jopa marttyyriin osaan, kuolemaan uskossaan Kristukseen ja rukoilemaan teloittajiensa puolesta.

Stefanoksen esimerkki Tapaninpäivän saarnassa vahvistaa aiemmin tutkimuksessani syntynyttä käsitystä, jonka mukaan saarnavirka oli Lutherille rakkaudentyön virka, jonka ensisijainen hoitaja oli pappi (Hautala & Ryökäs, 2015). Tilapäisesti saarnatehtävää toteuttaessaan maallikko Stefanos pyrkii herättämään uskon kuulijoissaan. Uskon hedelmänä syntyy rakkaus, ja rakkaus vaikuttaa hyviä tekoja, myös huolehtimaan köyhistä. Saarnaava Stefanos tekee rakkaudentyötä, ei diakoni Stefanos.

On otettava huomioon, että Luther liittyy rakkauteen perustuvan toiminnan Stefanokseen ennen kaikkea kuvaamaan tätä henkilöä, ei niinkään diakonina. Karitatiivinen rakkaus ei tee Stefanoksesta diakonia, vaan marttyyriin, Kristus-uskon todistukseksi hänen omille teloittajilleen. Lutherin mukaan Stefanoksen palvelumieli oli oleellinen hänen diakonin tehtävässään, mutta tehtävän työmuodossa korostuu hänen uskonsa Kristukseen ja hänen kirjanpidollinen pätevyytensä: ”Bondernn eyn gemeyn leye und frum man, der eyn register hett der duerfftigen unnd den gemeynen beuttel ynn seynem befelth”. Lutherin käsitys diakonista taloudenhoitajana tulee ilmi myös Lutherin Ensimmäisen Timoteuskirjeen kolmannen luvun tulkinnessa. Luther puhuu diakonin tehtävästä omaisuuden hallinnoimisen tehtävänä. (WA 28: 59.)

Rakkaus on yhteinen kaikille kristityille, myös uskovalle Stefanokselle. Karitatiivisuutta ei näin voida irrottaa Stefanoksesta henkilöä, olihan hän selvästi tavallinen maallikko. Stefanoksen ja diakonin tärkein ominaisuus liittyi hallinnoimiseen. Karitatiivisuus ei saanut muotoa hallinnoimisessa, vaan rakkaudessa Jumalaan ja todistuksessa uskosta osattomiin kuulijoihin. Yhteisten varojen hallinnoimisen este oli väärä ymmärrys vanhurskauttamisesta, mikä oli sekä vääristänyt kristillisen lähimmäisenrakkauden että ajanut diakonin messuavustajaksi ja tukahduttanut diakonille uskotun tehtävän järjestää seurakunnan kirjanpito.

Yhteenveto

Tapaninpäivän saarnassa Lutherille Stefanos oli maallikko, ei pappisviran edustaja. Vastakohta Rooman kirkon messussa avustavalle liturgiselle diakonille oli Lutherin mukaan seurakunnan varoja hallinnoiva diakoni, joka toimittaa tehtävänsä torilla. Niin kutsuttu karitatiivinen työ ei ollut Lutherin Tapaninpäivän saarnassa diakonille tarkoittama tehtävä, kuten tutkimuksessa on usein myöhemmin tulkittu. Diakonin esikuva ei ollut pappudessa tai leeviläisessä jumalanpalveluksen avustamisessa. Diakonin on Lutherin mukaan otettava etäisyyttä jumalanpalveluksen toimittamiseen, eli jätettävä tämä alue papin vastuulle. Messuavustajana diakonia ei tarvittu, vaan yhteisten varojen hallinnoimisessa. Varojen hallinnoiminen on Lutherille diakonin palvelutyötä. Tapaninpäivän saarnan teologiassa diakoni oli papin avustaja kirjanpitäjänä, joka vastasi rahavaroista seurakunnassa, jossa jokainen jäsen on köyhien auttaja omalla lahjoituksellaan.

Stefanoksen ominaisuuksiin kristittynä kuului karitatiivisuus, itsensä uhraava rakkaus. Tämä oli Lutherin mukaan jokaiselle kastetulle uskovalle kuuluva ominaisuus, eikä hän sido tätä ominaisuutta diakonin viran kuvaukseen. Stefanoksen rakkaus lähimmäiseen toteutui murhaajinsa puolesta rukoilemisena teloituksensa hetkellä, ei köyhienhoidossa.

Eikö Luther nähnyt luostarien käytännön rakkaudentyötä diakonille sopivana? Muistona Stefanoksesta oli hoitotyö sairaiden ja köyhien parissa, tätä työtä Luther ei vähätellyt. Kuitenkin viran järjestäminen edellytti oikein ymmärrettyä vanhurskauttamisoppia: elämää kristittynä, johon eivät luostarit munkkeineen ja nunnineen kuuluneet. Luostarielämä oli Lutherille vääritynyttä rakkaudentyötä. Kirjanpitäjän tehtävässään diakoni oli todellisen rakkaudentyön, saarnaviran palvelija (*Diener*), joka työllään vapautti papin hengelliseen tehtävänsä. Luther suhteuttaa Tapaninpäivän saarnassa diakonin saarnavirkaan, apostolin tehtävään, jota edustivat Lutherin ekklesiologiassa papin ja piispan virat.

Tapaninpäivän saarnan perusteella Luther vaikuttaa pitävän rahallisten avustusten jakamista diakonin tehtävänä, jonka hän vaatii kirkon reformaation myötä diakonin tehtäväkuvan osaksi. Kuitenkin on nähtävissä, että olennaisin osa diakonin työkuvaan on kirjanpito, johon ei liity karitatiivista tai sielunhoidollista luonnetta. Kirjanpitotyö teki Stefanoksesta palvelijan. Diakonit palvelivat seurakuntaa kahdessa mielessä: ensiksikin apostoleita otta-

malla kirjanpito-taitoisina heille kuuluneen tehtävän rahallisen omaisuuden jakamisesta ja toisekseen seurakuntaa mahdollistamalla toimiva köyhäinhuolto seurakunnassa. Yhteiset varat, niiden hallinnoiminen ja jakaminen, oli keskeisintä. Voitaneen oikeutetusti todeta, että Luther näki Tapaninpäivän saarnassa diakonissa talouspäällikön tai tilintarkastajan ominaisuuksia paremmin kuin sielunhoitajan, sairaanhoitajan tai sosiaaliviranomaisen.

Luther ei Tapaninpäivän saarnassaan vaikuta nostavan diakonia papinvertaiseksi viraksi, päinvastoin: diakonin liturgiset tehtävät ja papillinen funktio on riisuttava ja hänet lähetettävä varainhoitajan vastuutehtäviin. Kirjanpito- taito teki Stefanoksesta diakonin, usko rakastavan kristityn ja rakkaus marttyyriin. Diakonin virkateologiassa kontrasti ei ole liturgisen ja karitatiivisen työn välillä, vaan liturgisen ja taloushallinnon välillä.

Alaviite

- 1 Käännös kirjoittajan.

Lähteet

- Luther, M. (1520). *De captivitate Babylonica ecclesiae praeludium*. WA 6, 497–573.
- Luther, M. (1523). *Predigten des Jahres 1523*. 39. *Sermon an Sancti Stephans Tag*. (26. Dezember). WA 10 1/1.
- Luther, M. (1528). *Annotetiones D.M. in Priorem epistolam ad Timotheum*. WA 26, 1–120.

Kirjallisuus

- Amenesta öylättiin – kirkon sanasto, ”Diakonia”. <https://evl.fi/sanasto/-/glossary/word/Diakonia> - Viitattu 6.2.2023.
- Arffman, K. (2008). *Auttamisen vallankumous. Luterilaisuuden yritys ratkaista köyhyyden aiheuttamat ongelmat*. Helsinki: SKS&SKHS.
- Collins, J. N. (1990). *Diakonia. Re-interpreting ancient sources*. New York: Oxford University Press.
- Gramzow, C. (2009). *Diakonie in der Schule. Theoretische Einordnung und praktische Konsequenzen auf der Grundlage einer Evaluationsstudie*. Arbeiten zur Praktischen Theologie, Band 42. Leipzig: Evangelische Verlagsanstalt.
- Hammann, G. (2003). *Die Geschichte der christlichen Diakonie. Praktizierte Nächstenliebe von der Antike bis zur Reformationszeit*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Hautala, H. & Ryökäs, E. (2015). Diakonit papiston palvelijoina Lutherilla. *Diakonian tutkimus*, 3, 252–261.

- Kansanaho, E. & Hissa, Pentti I. (1972). *Palveleva kirkko. Diakonian oppikirja*. Helsinki: Kirjaneliö.
- Kauppinen-Perttula, U.M. (2004). *Kutsumus, Palvelustyö, Jaksaminen. Sisaret Oriveden leprasairaalassa 1904–1953*. (Väitöskirja, Tampereen yliopisto).
- Kirkkohallitus (2009). *Palvelkaa Herraan iloiten. Jumalanpalveluksen opas*. Jyväskylä: Suomen ev. lut. kirkon kirkkohallituksen julkaisuja.
- Kuusisto, A.W. (toim.) (1931). *Seurakuntatyö. Tietokirja kristikansalle, opas seurakuntatyöntekijöille*. Porvoo: WSOY.
- Lounela, B. (2018). *Församlingsdiakonins kännetecken Hur motiveras och utövas församlingens diakoni i en lokal kontext där även stadsmission är aktiv?* (Pro gradu, Oslo: Det teologiske Menighetsfakultet).
- Philippi, P. (1963). *Christozentrische Diakonie. Ein theologischer Entwurf*. Stuttgart: Evangelisches Verlagswerk.
- Philippi, P. & Strohm, T. (1989). *Theologie der Diakonie. Ein europäischer Forschungs- und Austausch*. Heidelberg: Universität Heidelberg, Diakoniewissenschaftliches Institut.
- Philippi, P. (1989). *Diaconica – Über die soziale Dimension kirchlicher Verantwortung*. Berlin: Neukirchener.
- Raunio, A. (1993). *Summe des Christlichen Lebens. Die "Goldene Regel" als Gesetz der Liebe in der Theologia Martin Luthers von 1510–1527*. Helsingin yliopiston systemaattisen teologian laitoksen julkaisuja XIII. Helsinki: Helsingin yliopiston systemaattisen teologian laitos.
- Raunio, A. (2007). *Järki, usko ja lähimmäisen hyvä. Tutkimus luterilaisen etiikan ja diakonian teologian perusteista*. Suomalaisen Teologisen Kirjallisuusseuran julkaisuja 252. Helsinki: STKS.
- Ryökäs, E. & Tahvanainen, J. (2011). Diakonia paikkana – keskiajan ja Lutherin 'diakonia' – käsituksesta. *Diakonian tutkimus*, 2, 145–163.
- Ryökäs, E. (2021). "Perinteinen" käsitys diakoniasta - saksalaisen esimerkin analyysi. *Diakonian tutkimus*, 1, 53–71. <https://doi.org/10.37448/dt.97567>
- Schäfer, G. K. & Herrmann, V. (2005). *Geschichtliche Entwicklungen der Diakonie – Diakonisches Compendium*, 36–67. Ruddat, G. & Schäfer, G. K. (toim.) Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Sormunen, E. (1952). *Diakonian käsikirja*. Pieksämäki: Suomen Kirkon Sisälähetysseura.
- Strohm, T. & Klein, M. (2004). *Die Entstehung einer sozialen Ordnung Europas*. Band 1: Europäische Ordnungen zur Reform der Armenpflege im 16. Jahrhundert (VDWI 23). Heidelberg: Universitätsverlag Winter GmbH Heidelberg.
- Turre, R. (1991). *Diakonik. Grundlegung und Gestaltung der Diakonie*. Neukirchen-Vluyn: Neukirchener Verlag.
- Vappula, K. (2009). *Rientäkää, älkää pysähtykö. Laitosdiakoniaa 70 vuotta Viipurissa ja 70 vuotta Lahdessa*. Forssa: Lahden diakoniasäätiö.